

Проблематиката на международните финанси и нейното значение за обучението на студенти икономисти в европейски университети

Йорданка Статева, Силвия Кирова*

Резюме: Значимостта и актуалността на проблематиката на международните финанси в съвременните условия е в основата на избора на колектив от преподаватели от катедра “Международни икономически отношения и бизнес” на Университета за национално и световно стопанство през 2013 г. да иницира проект с горепосоченото заглавие с оглед извършване на научно изследване с приложен характер¹. Главната цел на проекта е подобряване качеството на преподаване по проблематиката на международните финанси чрез усъвършенстване на структурирането и актуализиране на съдържанието на предлаганите курсове, както и на методите на преподаване в съответствие с добрите европейски практики. Статията представя извършените дейности и постигнатите резултати по проекта.

Ключови думи: международни финанси, обучение, студенти-икономисти.

JEL: A22, A23.

Увод

Настоящата статия отразява работата по университетски проект с горепосоченото заглавие, чиято крайна

цел е да се постигне подобряване на качеството на преподаване по проблематиката на международните финанси – чрез усъвършенстване на структурирането на проблематиката, актуализиране на съдържанието на предлаганите курсове, както и методите на преподаване. С оглед на формулираните задачи изследването е насочено към добрите практики в европейски университети, като включва и подходящи сравнения с водещи американски университети. Важна цел в рамките на проекта е и проучване относно удовлетвореността на студентите в УНСС от курсовете по проблематиката на международните финанси по отношение на актуалност, теоретичен обхват, практическа насоченост, методи на преподаване, подготовка на преподавателите и съответствие между очаквания и реално получени знания. Членовете на екипа имат за цел и да представят значението на проблематиката на международните финанси, и конкретно – на различни теми за постигане на икономическа грамотност на висока степен в съвременните условия. Финансовата глобализация и новите аспекти на кризисните проявления изискват обучение на всеки студент икономист по проблеми на международните финанси с оглед изграждане на компетентни специалисти с възможност за справяне в сложната и изключително динамична международна финансова среда. Може да

* Йорданка Статева е професор в катедра „МИО и бизнес“ на УНСС, e-mail: jstateva@yahoo.com; Силвия Кирова е доктор, главен асистент в катедра „МИО и бизнес“ на УНСС, e-mail: silviakirova@yahoo.com

¹ Проект за научно изследване № НИД-НИ 1-8/2013.

се каже, че икономическите реалности определиха и насочиха към фокуса на съвременното икономическо образование и това е проблематиката на международните финанси.

Инструментариумът по проекта включва кабинетно проучване, сравнителен анализ и експертна оценка. Изследването относно преподаването по проблематиката на международните финанси беше попомогнато от анкетно проучване сред студенти в УНСС и работни посещения в два европейски университета – Университета по икономика в Братислава и Нов университет в Лисабон.

Една от трудностите при настоящото изследване произтича от *наличието на различни класации на университетите*. Известни са класациите на The Financial Times и US News, съответно European Business School Rankings² и Best Business Schools³, както и тази на списание Forbes. Съществуват редица други класации, сред които интерес представлява тази на т.нар. Education Portal, която включва най-добрите висши училища за международни финанси (Top Schools for International Finance). Допълнителна трудност произтича от факта, че достъпът до информация за учебните програми е ограничен и използването само на публично достъпна информация, публикувана на сайтовете на съответните университети, не осигурява необходимата задълбоченост на анализа. Затова личните срещи и обсъждания в рамките на проекта с колеги от други европейски университети бяха изключително ценен източник за изследването.

Първа част. Преподаване и структуриране

² Класацията може да бъде видяна на следната страница: <http://rankings.ft.com/businessschoolrankings/rankings>;

³ Класацията на най-добрите бизнес училища за бакалавърски програми може да бъде видяна на адрес <http://colleges.usnews.rankingsandreviews.com/best-colleges/rankings/business>;

на проблематиката по международни финанси в европейски университети

Членовете на екипа по проекта имат предвид, че динамично развиващата се бизнес среда изисква в голяма степен модернизация и повишаване на качеството на обучение, което да има за резултат бързо и ефективно адаптиране на обучението и в частност на висшето образование към изискванията на съвременния свят. Промени на пазара на труда налагат на първо място в обучението да се промени съотношението между фундаментални теоретични и практически знания и прехвърляне на тежестта към практическите умения. Висшето образование в България все още обучава студентите по традиционен начин, включващ основно лекции и семинарни занятия. Недостатъчно прилагани са методи, провокиращи самостоятелно мислене и творчество. В системата за оценяване на качеството на подготовка все още оценката от изпита в края на семестъра остава определяща и на практика често е единственото мерило за знание. Текущата работа на студентите през семестъра или през цялата учебна година е по-скоро с недостатъчна тежест (ако изобщо има такава). Може да се каже, че през последните години се забелязва тенденция към разчупване и разнообразяване на методите на преподаване и формиране на умения чрез включване на студенти главно от магистърски групи в екипи за презентации, различни семинари, конференции и др. В най-голяма степен тази тенденция се наблюдава и развива в третата степен на обучение, а именно – докторантурата. Докторанти редовно участват със свои материали в научни конференции или проекти заедно със свои преподаватели.

Конкретно проблематиката на международните финанси е комплексна, включва много и различни дисциплини, голяма част

от които избираеми. Изследвайки начина на представяне на материята в редица европейски (и за сравнение – американски) университети, на първо място прави впечатление подходът към проблематиката, и по-конкретно – непрекъснатото обновяване на предлаганите курсове.

В редица университети предлаганите курсове в сферата на международните финанси за настоящата учебна година се различават от предлаганите в предходната учебна година. *На второ място, курсовете са с по-ограничен обхват, което означава, че включват анализ на по-тясна сфера. Това е възможно само при наличие на опростена и динамична система за внасяне на промени в действащите учебни планове с голям брой избираеми дисциплини. Курсовете са с по-малък хорариум и в рамките на един семестър по определена проблематика студентите слушат две или три дисциплини с различни заглавия.* Само при по-тесен обхват на курсовете е възможно тази динамика относно предлаганите заглавия на дисциплини. Примерно в London Business School магистърските програми по бизнес администрация (Master of Business Administration – MBA) включват 10-12 избираеми дисциплини (electives), които се обновяват и между които понастоящем са включени: Международни финанси, Финансови деривати, Хедж фондове, Кредитен риск, Капиталови пазари и финансиране, Европейски финансови пазари, Глобални капиталови пазари и валути.

В УНСС до началото на 90-те години на XX век катедра „Международни икономически отношения“ е предлагала две задължителни дисциплини на студентите, и по-конкретно – Валутно-финансови отношения при капитализма и Валутно-финансови отношения при социализма. След настъпилите политически и икономически промени тези два курса бяха заменени с „Международни финанси“ и „Финансиране на международната търговия“ в рамките на обучението на бакалаври по специалността. Това са

двете задължителни дисциплини в учебния план за специалност МИО – бакалаври и до настоящия момент. В създадената специализация по международни финанси за бакалаври бяха включени някои нови дисциплини, и по-конкретно – Фондови борси, Прогнозиране на финансовите пазари и Финансиране на сливания и придобивания. Стремешът към обновяване на дисциплините, чрез които проблематиката на международните финанси се представя пред студентите, е най-ясно изразен в магистърските учебни планове. Тук са включени дисциплини Финансови деривати, Капиталови пазари, Европейски икономически и паричен съюз, Външен дълг и икономическо развитие, Регулиране на финансовите пазари и др.

В рамките на проекта бяха осъществени **работни посещения в два европейски университета**. В Университета по икономика в Братислава, Словакия срещата-разговор беше с академичния ръководител на направление „Международни финанси“ във факултет „Национална икономика“ и със заместник-декана по международните въпроси на същия факултет. В университета финансови дисциплини се изучават в рамките на два факултета – „Национална икономика“ и „Търговия“. Във факултета „Национална икономика“ дисциплината Международни финанси е избираема за бакалавърските програми, а за всички магистърски програми е задължителна.

Други финансови дисциплини, предлагани на студентите в магистърски програми в Университета в Братислава, са: Финансов анализ и прогнозиране, Международни финанси и инвестиции, Пазари за финансови деривати, Сливания, реструктурирания и корпоративно управление, Международен финансов мениджмънт, Информационни системи и програмиране във финансите и др. Университетът по икономика в Братислава осъществява и съвместна магистърска програма по Международни финанси с Nottingham Business School – по pogodbe на

съвместните програми на УНСС със същия университет.

Второто работно посещение, осъществено в рамките на проекта, беше в Nova School of Business and Economics в Лисабон, Португалия. Научният екип проведе среща с академичния директор на магистърската програма по Финанси, която заема престижното 19-о място в световната класация на The Financial Times - Masters in Finance Pre-Experience 2015 (това е класация на магистърски програми за финанси, предназначена за лица без професионален опит). За целите на изследването беше направено проучване на структурата на тази магистърска програма⁴, която се реализира в три семестъра и е предназначена за завършили бакалаври без професионален опит, търсещи реализация в сферата на финансите. В програмата ежегодно се обучават близо 120 студенти от около 30 различни националности. За обучение се допускат студенти, получили бакалавърска степен в различни научни сфери, като в зависимост от подготовката им в областта на икономиката са предвидени допълнителни курсове преди началото на първия семестър (pre-season). Най-голямо впечатление в структурата на програмата прави съотношението между задължителни и избираеми предмети. Задължителните дисциплини, които всеки студент, независимо от специализацията трябва да вземе, са само три: Корпоративни финанси, Инвестиции и Финансова иконометрия (Всеки носи по 7 кредита). Списъкът с избираеми курсове в рамките на програмата съдържа 42 дисциплини, които всяка година се адаптират. Всеки от тези избираеми курсове носи 3,5 или 7 кредита, а студентите задължително следва да съберат 35 кредита от избираеми дисциплини. Студентите правят своя избор в

зависимост от сферата на специализация, която са избрали, и по-конкретно: „Банки, финансово регулиране и надзор“ (включва дисциплини като Банкови регулации, Кредитен риск, Управление на риска, Финансово посредничество, Одитни и надзорни техники), „Корпоративни финанси“ (включва дисциплини като Корпоративно управление, Финансов анализ, Международен финансов мениджмънт, Данъчно облагане и др.) или „Финансови пазари“ (включва дисциплини като Макроикономика на финансовите пазари, Финансови деривати, Хедж фондове, Недвижими имоти, Финансово моделиране и др.). Тук също прави впечатление голямата гъвкавост в предлаганите курсове, по-тесния им обхват и възможността за реален избор от страна на студентите, съобразен с техните интереси и предпочитания.

Втора част. Сравнения с американски университети

Във всички класации на университетите челните места са заети от американски университети и затова изследването по проекта включва като важна част значими сравнения с водещи американски университети. Част от класацията Best Business Schools на US News включва подреждане на висшите училища, предлагащи най-добро обучение по финанси, и в тази класация често на първо място, включително за 2015 г., е University of Pennsylvania: Wharton School of Business. Същият американски университет оглавява и класацията в т.нар. Education Portal, който подрежда Top Schools for International Finance. Преподаваните в този университет дисциплини от проблематиката на международните финанси са в много голяма степен сходни с дисциплините, преподавани на студентите в УНСС. Сравнението по-конкретно изглежда по следния начин:

- Wharton дисциплината е Investment Management (Инвестиционен мениджмънт) – в УНСС е Инвестиционен мениджмънт;

⁴ Подробностите за програмата, включително нейната структура, могат да бъдат видяни в брошурата Master Programs Handbook 2015/2016, Nova School of Business and Economics, Lisbon, Portugal;

Икономическо развитие

- Wharton има курс Financial Derivatives (Финансови деривати) – в УНСС е Финансови деривати;
- Wharton е International Corporate Finance (Корпоративни финанси) – в УНСС е Корпоративни финанси;
- Wharton има курс International Financial Markets (Международни финансови пазари) – в УНСС се преподава Прогнозиране на финансовите пазари и Регулиране на финансовите пазари;
- Wharton има дисциплина International Banking (Международно банкиране) – в УНСС се преподава Банково дело;
- Wharton има курс Capital Markets (Капиталови пазари) – в УНСС има курс Капиталови пазари;
- Wharton има курс Finance of Buyouts and Acquisitions (Финанси на сливанията и поглъщанията) – в УНСС се преподава Финансиране на сливания и придобивания;
- Wharton има курс Finance in Europe (Европейски финанси) – в УНСС се преподава Европейска монетарна и финансова интеграция и Европейски икономически и паричен съюз;
- Wharton има дисциплина Global Monetary and Financial Stability Policy (Политика за глобална парична и финансова стабилност) – в УНСС като сходна дисциплина може да се определи Регулиране на финансовите пазари;
- Wharton има курс Global Monetary and Financial Institutions (Глобални парични и финансови институции) – в УНСС се преподава Международни финансови организации;

Прави впечатление тенденцията вместо „Международни финанси“ да се използва терминът „Глобални финанси“. Проблематиката относно капиталовите пазари се представя често в курс със заглавие „Глобални капиталови пазари“. Това има своята логична и чисто икономическа аргументация. Глобализацията в съвременния свят е най-напреднала като процес точно в сфера-

та на финансите. Дисциплината в Wharton School of Business, а именно – Политика за глобална парична и финансова стабилност (Global Monetary and Financial Stability Policy), е нова, включена е като избираема от 2011 г. като реакция на световната финансова криза с начало от САЩ. В УНСС за учебната 2015/2016 г. за първи път е включена в учебни планове сходна дисциплина „Регулиране на финансовите пазари“. **Подходът на включване на актуални заглавия без или с минимално забавяне (и в условия на реална избираемост от страна на студентите) може да се определи като най-подходящ в академичната среда за съвременния свят.**

В класацията на Forbes за 2015 г. са открити и класирани съответно на първи места един колеж (Pomona College) и University of California, Berkeley. Университетът в Бъркли е винаги сред първите във всички престижни класации. 22 преподаватели от този университет са получили Нобелова награда в сферата на своите изследвания, 5 от които по икономика. Настоящем в Департамента по икономика преподават трима Нобелови лауреати.

Университетът в Бъркли в продължение на дълги години предлага престижната магистърска степен по бизнес администрация (MBA – Master of Business Administration), като действа задължително изискване за представяне на препоръка от работодател, за да бъде включен в програмата успешно представилите се на изпитите кандидат. В УНСС за първи път от учебната 2015/2016 г. започва да се предлага Executive MBA (магистърска програма по бизнес администрация, насочена към мениджъри и служители на висши ръководни длъжности в бизнеса). Обучението в магистърска програма по бизнес администрация в Бъркли включва 12 задължителни курса, повече от 50 избираеми дисциплини, както и иницирани от студентите курсове. Един от задължителните курсове е „Макроикономикс в глобалната икономика“. Този курс

Включва обяснение на дългосрочни тенденции и краткосрочни промени на ключови макроикономически променливи като БВП, инфлация, лихвени проценти, безработица, бюджетен дефицит, валутни курсове и търговски баланси. Някои от избираемите дисциплини са: Финансови институции и пазари, Управление на активи, Финансови модели, Темы по финанси и гр. В курса за финансови институции и пазари се анализира ролята на финансовите пазари и институции за разпределение на капитал, като фокусът е върху дълговите ценни книжа, вкл. иновативни финансови инструменти на паричния и капиталовия пазар. Курсът включва анализ на функциите на търговските, инвестиционните банки и други финансови посредници, както и аспекти на регулирането на тези институции. В курса за управление на активи са включени теми и въпроси от проблематиката на финансовите деривати. За курса със заглавие „Темы по финанси“ въпросите за разглеждане се обявяват в началото на всеки семестър и това са съответно най-актуалните за периода. *Много важен момент в обучението на студентите магистри в Университета Бъркли е възможността за персонализиране на учебния план за всеки студент в зависимост от неговите планове и желания за професионално развитие след придобиване на диплома MBA.*

Обучението на бакалаври по икономическа специалност в Университета Бъркли включва дисциплини Финансова икономика, Международна парична икономика и гр. В курса по международна парична икономика лекторът представя въпроси относно платежен баланс, респ. търговски баланс при фиксиран и плаващ валутен курс. Разглеждат се теми относно интернационализация на финансовите пазари, международни макроикономически взаимозависимости, капиталови потоци и формиране на валутните курсове в съвременния свят. *Лекционните курсове и семинари, които се предлагат*

за студентите бакалаври, редовно се обновяват – като съдържание и заглавия.

Колежът Помона предлага курсове „Международен икономикс“, „Пари, банкиране и финансови пазари“, „Управление на рисковете във финансови институции“. Прави впечатление, че в началото на всяка учебна година колежът обявява официално на сайта си новите курсове, които се предлагат, както и всички курсове с обновено съдържание.

В курса „Пари, банкиране и финансови пазари“ се изяснява структурата на финансовите пазари и тяхната роля за ефективно разпределение на капитал. Студентите се запознават с използване на дългови ценни книжа и финансови деривати. Представят се същността и целите на банковите регулации, както и анализ на политиките на централните банки, респ. последици от тях върху национален доход, цени, международна търговия и финансови потоци.

Курсът за управление на рисковете във финансовите институции е фокусиран върху съвременни количествени методи за измерване и управление на рисковете в търговските банки – пазарен, кредитен, ликвиден, оперативен риск. Разглежда се също въпросът как управлението на микрорискове въздейства върху макроикономическите условия.

За новата учебна 2015/2016 г. се предлага ревизиран курс със заглавие „Актуални теми по международен икономикс“.

Най-общо, за американските университети е характерна динамика и гъвкавост по отношение на предлаганите дисциплини по проблематиката на международните финанси, което е в съответствие с изключително динамичната икономическа и финансова среда в съвременния свят. Задължителните курсове са много по-малко на брой от избираемите. Най-престижните американски университети реагират на желанията и предлагат инициирани от студентите курсове, съответстващи на конкретната насоченост за професионално

развитие. *Персонализирането на обучението, респ. на учебните планове, е най-актуалната тенденция в сферата на висшето образование на най-високо равнище.*

Трета част. Анкетно проучване относно методите и качеството на преподаване по дисциплината Международни финанси в УНСС

Предвид важността на мнението на студентите за подобряване качеството на учебния процес важна част от работата по проекта е анкетното проучване за удовлетвореността на студентите в УНСС относно методиката и качеството на преподаване по проблематиката на международните финанси. Във всички водещи европейски и американски университети процесът на обучение е неразривно свързан с оценката на преподавателската работа и реакцията на студентите в това отношение. Поддържането на постоянна обратна връзка преподавател – студент е важна характеристика на учебния процес в престижните висши училища.

Анкетата беше проведена в края на учебната 2013/2014 г. В нея взеха участие студенти от специалност „Международни икономически отношения“, 6-и семестър (68 студенти) и „Международни икономически отношения с изучаване на английски език“, 6-и семестър (13 студенти), за които дисциплината е задължителна, както и студенти от специалност „Международни отношения“, 6-и семестър (26 студенти), за които тази дисциплина е избираема. Участвалите в анкетата студенти от специалност „Международни икономически отношения“ и „Международни икономически отношения с изучаване на английски език“ съставляват около 45% от списъчния състав на студентите от тези специалности. Проведеното анкетно проучване е анонимно и резултатите предоставят много ценна информация и ориентири.

На въпрос „*Как бихте оценили значението на дисциплината Международни финанси за обучението на студентите в специалност МИО?*“ 44% от студентите бакалаври (МИО на български) отговарят, че то е първостепенно и 56% голямо (при 4 възможни отговора: Първостепенно значение, Голямо значение, Не особено голямо значение и По-скоро няма значение). Погубна е оценката на студентите от специалност МИО на английски, а 81% от студентите от специалност „Международни отношения“ посочват значението на дисциплината като първостепенно.

На въпрос „*Смятате ли, че обучението по дисциплината Международни финанси допринася за професионалната ви ориентация и изграждане*“ 46% от специалност МИО отговарят – „Да, напълно“ и 47% – „По-скоро да“ (при 4 възможни отговора: „Да, напълно“, „По-скоро да“, „По-скоро не“ и „Не допринася“). Това означава, че 93% от студентите специалност МИО смятат, че обучението по международни финанси има голямо значение за професионалното им изграждане. Погубна е оценката на студентите от МИО на английски език. 89% от студентите от специалност „Международни отношения“ са отговорили с „Да, напълно“.

На въпрос „*Срещнахте ли съществени трудности при усвояването на представяната материя по дисциплината Международни финанси*“ 57% от студентите от специалност МИО са заявили, че са имали трудности при усвояването на материята, като 50% определят като причина сложността на проблематиката, според 6% трудностите произтичат от липсата на достатъчно базови икономически знания и 1% от студентите смятат, че недостъпна форма на представяне е в основата на трудностите. Останалите 47% от анкетираните студенти не са имали трудности при усвояването на материята. Сред студентите от специалност МИО на английски общо 84% са имали затруднения (46% поради сложността на

материята и 38% поради липсата на достатъчно базови икономически знания). 16% не са имали проблеми. 31% от студентите от специалност „Международни отношения“ са имали затруднения поради сложността на материята, а 31% определят липсата на базови икономически знания като причина. Останалите 38% заявяват, че не са имали затруднения. Изводът, който следва е, че за част от студентите проблематиката на международните финанси е сложна и липсата на достатъчно базови икономически знания е в основата на проблеми и трудности при усвояването ѝ – факт, който преподавателите винаги трябва да имат предвид.

На въпрос „Отговаря ли съдържанието на дисциплината *Международни финанси* на Вашите очаквания?“ 95% са отговорили положително (28% – Да, напълно и 67% – По-скоро да). 93% от студентите от специалност МИО на английски са отговорили, че съдържанието на дисциплината отговаря на очакванията им, 7% не споделят това мнение. От анкетиранияте студенти от специалност МО, 88% са отговорили, че съдържанието на дисциплината напълно отговаря на очакванията им, а 12% са отговорили с „По-скоро не“.

На въпрос „Доколко актуални са темите и съдържанието на лекционния курс по дисциплината *Международни финанси*“ 96% от студентите от специалност МИО ги определят като актуални (62% отговарят с „Определено актуални“ и 34% с „По-скоро актуални“). Всички анкетирани студенти от специалност МИО на английски определят темите в курса като актуални.

Анкетата съдържа въпрос и относно наличие на дублирани теми в курса по „Международни финанси“ с други курсове в рамките на бакалавърското обучение и студентите отговарят отрицателно. Ако има отделен дублиран въпрос, анкетиранияте отговарят, че в дисциплината *Международни финанси* той е разгледан по-обстойно и ясно. Няма въпрос, който според студентите няма място в представяния курс.

На въпрос „Удовлетворени ли сте от начина на представяне на материята в лекционния курс“ 92% от студентите специалност МИО отговарят, че са удовлетворени (49% – Да, напълно и 43% – По-скоро да). Всички анкетирани студенти от специалност МИО на английски са доволни от начина на преподаване на курса. 92% от студентите специалност „Международни отношения“ изразяват удовлетворение от начина на преподаване.

На въпрос „Целта на семинарните занятия по *Международни финанси* е доизясняване и допълване на представяната материя. Смятате ли, че тази цел се постига?“ 83% от студентите от специалност МИО отговарят положително, а останалите 17% смятат, че тази цел по-скоро не е постигната. При студентите от специалност МИО на английски съотношението е 85% към 15% в полза на отговорите положително. 71% от студентите специалност „Международни отношения“ са дали положителен отговор, а 19% – отрицателен.

Анкетата съдържа и два въпроса, касаещи системата на оценяване на знанията на студентите по материята. Най-общо студентите определено смятат, че самостоятелната им работа трябва да има по-голяма тежест при формиране на крайната оценка. Относно формата на самостоятелна работа, която дава най-добри възможности за изява на студента, отговорите на анкетиранияте показват разнообразие в предпочитанията, като все пак се открояват подготовка и представяне на практически казус и презентация по зададена тема. Разнопосочността на отговорите на практика дава свобода за избор на преподавателя, който решава да включи самостоятелни изяви на студентите по проблематиката на преподавания курс в рамките на семестъра като фактор с определена тежест за формиране на крайната оценка.

Четвърта част. Значение на темите от проблематиката на международните финанси за обучението на студенти икономисти

В съвременните условия завършващите университетска икономическа специалност се нуждаят от задълбочени и актуални познания в изключително сложната и динамична област на световната икономика, каквато е проблематиката на международните финанси. В УНСС изучаването на дисциплината Международни финанси в бакалавърска степен за специалност МИО се предхожда от дисциплината Макроикономика, съдържаща част за световната икономика, която се чете в университетския блок. От своя страна, курсът със заглавие „Международни финанси“ за бакалаври е въвеждащ по проблематиката и впоследствие студентите имат възможността да избират измежду редица други дисциплини в бакалавърска и магистърска степен, представящи различни аспекти на проблематиката.

Световната финансова криза с начало от американската икономика през 2007 г., както и дълговата криза в Европейския паричен съюз и нейното развитие, открива проблематиката на международните финанси като изключително значима и актуална. Вниманието в съвременния свят е насочено в най-голяма степен към тази сфера и съответно подготовката на студентите икономисти включва увеличаващ се брой и непрекъснато актуализирани курсове от проблематиката на международните финанси.

Същевременно дисциплини от тази проблематика в УНСС се преподават в твърде ограничен брой специалности – както бакалавърски, така и магистърски. С оглед съобразяване с препоръките на Европейската комисия за преодоляване на сериозното разминаване между подготовката на

студентите и съвременните изисквания на пазара на труда, екипът на настоящото изследване препоръчва като необходимата и адекватна мярка увеличаване на специалностите, в чиито учебни планове е включена проблематиката на международните финанси чрез подходящи дисциплини. Тази препоръка се основава на аргументирано представяне на значението на проблематиката, и в частност – на отделните тематични блокове с оглед изграждане на компетентни икономисти в съвременните условия.

Курсът „Международни финанси“ за бакалаври на катедра „МИО и бизнес“ в УНСС включва няколко тематични блока, всеки един от които със своето значение за необходимата финансова подготовка на бъдещите икономисти и финансисти. Лекционният курс включва и много примери – хисторически и актуални с оглед създаване на възможности за практическо и творческо осмисляне на представяната проблематика от студентите.

Въвеждащият курс по международни финанси включва на първо място тематичен блок относно валутен пазар и валутни курсове като основополагащ по проблематиката. Ролята на основополагащ тематичен блок се определя от мястото, значимостта и актуалността на включените въпроси. Валутният пазар е сърцевината на съвременния глобален финансов пазар, доколкото е пресечна точка на всички международни сделки, ефективността на всяка една от които се определя от валутните и характеристики. За периода 1977-2010 г. валутната търговия в света се е увеличила като обем 234 пъти. Среднодневният оборот на световния валутен пазар към 2013 г. е около 5,3 трлн. USD, докато среднодневният оборот на пазара за стоки и услуги е 50 млрд. USD. На валутния пазар се формират валутните курсове и въпросите в това отношение са не просто основни, те са ключови в сферата на международните парични отношения.

Като особено важен за икономическата, и в частност финансова грамотност на всеки бъдещ икономист, се определя въпросът за влиянието на валутнокурсвата променливост върху икономическите процеси в съвременния свят – стокова търговия, капиталово движение, заемополучателите в чужди валути, международния туризъм. В световната икономика валутните курсове са важен канал за пренасяне на кризисните сътресения от една държава и регион в други. Същевременно в националната икономика валутният курс е най-важната цена – цената на националната парична единица и съответно изборът на валутнокурсво режим има значение за цялостното икономическо развитие и неговите параметри, определя в значителна степен доколко националната валута ще бъде уязвима спрямо спекулативен натиск в условията на голяма капиталова мобилност в съвременния свят. Фактът, че валутният курс е инкорпориран и на практика е елемент в националната макрорамка на всяка държава, определя значението на връзката на цената на валутата с платежния баланс.

Вторият тематичен блок относно платежен баланс включва теоретични аспекти и актуални проблеми по материята. В съвременния свят някои теоретични аспекти на платежните баланси се открояват със своята значимост и изискват нов дълбочен анализ. Това са примерно въпросите за икономическото значение на информацията, предоставяна от платежните баланси, както и относно икономическата интерпретация на дефицита по текущата сметка в съвременния свят. Въпросът за глобалните дисбаланси излезе на преден план, и по-конкретно – как и доколко глобалните дисбаланси могат да се разглеждат като основа на световната финансова криза с начало 2007 г.

Тематичният блок относно международната парична и финансова система включва въпроси за международните пари, валутна-

та конвертируемост, международната ликвидност и финансовите институции в съвременния свят. Всеки един от елементите преминава еволюционни процеси и актуалните развития са не просто много динамични и сложни, те са противоречиви и това прави ролята на лектора изключително важна и отговорна. Той трябва да представи насоки и тенденции на развитие във всяка една от сферите и да съумее да изгради основа за самостоятелно интерпретиране и анализиране на съвременните динамични процеси от страна на студентите. Примерно, въпросът за международните пари, и по-конкретно – за основните изисквания към една национална валута, изпълняваща международни функции, се превръща в ключов с оглед на съвременните развития в международната парична сфера – фундаменталните проблеми на единната европейска валута, нестабилността на щатския долар като доминираща международна валута, както и стремежът на Китай да постигне статут на международни пари за националната си валута. Показателите за измерване на международната ликвидност изискват нови насоки на анализа в съвременните условия. Огромно предизвикателство за всеки лектор по материята е представяне на материята относно финансовите институции – глобални и регионални. Мястото и значението на двете основни институции в глобалните финанси – МВФ и Световната банка, изискват изграждане на разбиране за развитието и функциите на тези две организации, създадени в края на Втората световна война и функциониращи при напълно променени условия в началото на XXI век. Проблемите на двете глобални институции, както и увеличаващата се роля на регионалните финансови институции са изключително важна част от обучението на всеки бъдещ икономист, който не просто трябва да бъде запознат с институционалната структура на международната финансова система, но трябва

да има и изградено разбиране за процесите и причините в основата на развитието в тази сфера.

Паричните съюзи са важен и актуален факт за световната икономика. Разгръщането на дълбоки кризисни процеси в Европейския паричен съюз след края на 2009 г. изведе на преден план аспекти на паричната интеграция в Европа, като насочи интереса и към историята на паричните съюзи в света, респ. валидните уроци за ЕПС. Тази част от материята на международните финанси е не просто задължителен елемент в обучението на студентите икономисти в съвременните условия, тя изисква в изключителна степен задълбоченост и непрекъснато обновяване.

Важна част от проблематиката на международните финанси е **материята за финансовите деривати**. Тя е включена в курсове с различни заглавия, които се преподават на практика във всички престижни европейски и американски университети. **Курсът със заглавие „Финансови деривати“** в УНСС е включен в учебните планове на две магистърски специалности – „Международни икономически отношения“ и „Международни икономически отношения със специализация Международни финанси“. **Предвид значението на материята за финансовите деривати за икономическа грамотност на високо равнище екипът на проекта препоръчва като необходимо увеличаване на броя на магистърските специалности в УНСС, в които се предлага този курс.**

Финансовите деривати привлякоха огромно внимание в самото начало на XXI век във връзка с изключително интензивното, на практика неконтролируемо развитие на пазара, а впоследствие в много по-голяма степен и във връзка със световната финансова криза след 2007 г. **Предвид измеренията на пазара за финансови деривати, както и функциите на финансовите инструменти, всяка тема от материята може да**

се определи като задължителен елемент в обучението на един студент икономист в съвременния свят. Курсът по финансови деривати в УНСС включва няколко главни тематични блока. На първо място е частта за анализ на основните рискове, хеджирани на пазара за финансови деривати, а именно – лихвен, валутен и кредитен риск. Познаването на същността на рисковете е в основата на оптимален избор на подходящи финансови продукти за хеджиране. Включени са тематични блокове относно относително обособените пазари в рамките на глобалния пазар за финансови деривати, и по-конкретно – форуърд, фючърс, суап и опционен пазар. Кредитните деривати и ролята им за съвременните кризисни развития са предмет на анализ в отделен тематичен блок. Включването на представители на лихвен, валутен и индексен инструментариум прави курса широкообхватен и на практика се превръща във важна основа за разбиране и осмисляне от страна на студентите на актуалните развития в сложната и динамична финансова среда на съвременния свят.

Курсът „Капиталови пазари“ има характер на основополагащ курс за студентите от магистърски групи, избрали специализация „Международни финанси“. Ежедневно капиталовият пазар служи за трансфериране на огромни по обем средства от стопанските субекти, които разполагат с излишни средства към тези, които имат недостиг на средства за различни цели. На практика капиталовите пазари способстват за по-голяма икономическа ефективност и са един от най-важните фактори за реализиране на икономически растеж. Така се влияе и върху обемите произведени стоки и услуги, техните цени, върху печалбите на стопанските субекти и т.н. Познаването на капиталовите пазари, тяхното функциониране и връзката им с реалната икономика е от ключово значение за икономистите. Нещо повече, функциониране-

то на финансовите пазари, и в частност – на капиталовите пазари, се отразява и на личното благосъстояние. Все повече тези пазари са открити и достъпни за участие от страна на физически лица, давайки им допълнителни възможности за реализиране на печалби, но и криещи рискове от големи загуби. Ето защо, познанията относно капиталовите пазари са не само въпрос на специализирана академична подготовка, а са елемент от общата култура на съвременния човек.

Курсът има за цел да представи на студентите принципите на функциониране на капиталовите пазари, основните инструменти и главните участници. Студентите се запознават с базисните теоретични концепции, които им помагат да разберат ролята и начините на функциониране на пазара. Представят се съвременните тенденции и проблеми в развитието на капиталовите пазари. Специално място е отделено на финансовите кризи (теория, причини, съвременни проявления), както и на промените в регулациите на пазара, които те провокират.

В учебната програма за 2015/2016 г. за първи път е включена **дисциплина Регулиране на финансовите пазари**. Целта на курса е да запознае студентите с методите и инструментите, чрез които държавата и публичните институции регулират и надзирават финансовите пазари. Във въвеждащия тематичен блок се представят понятията регулиране и надзор, както и инструментите и институциите, участващи в процеса. Разглеждат се концепциите за морален риск, информационна асиметрия, конфликт на интереси и системен риск, за да се обоснове необходимостта от регулиране на финансовия пазар. Студентите се запознават с регулациите в различните сегменти и участниците на финансовите пазари – банки, инвестиционни фондове, агенции за кредитен рейтинг и др. Сравнителният анализ на финансовите регулации

в САЩ и Европейския съюз ще позволи на студентите да анализират приликите и разликите в областта на регулирането. Специална тема е посветена на регулирането на финансовите пазари в България. Прави се критична оценка на съвременните тенденции и реформи в регулациите на финансовите пазари, предизвикани от глобалната финансова криза. На практика курсът способства за това студентите да имат изградена представа за съвременната институционална и регулаторна инфраструктура на финансовите пазари.

Заклучение

Проблематиката на международните финанси представлява едно от най-динамично развиващите се научни направления в областта на икономиката и финансите. Това направление придобива все по-голямо значение и популярност главно поради две причини. От една страна е процесът на глобализация, който свързва отделните икономики в един глобален пазар и превръща познанията в областта на международните финанси в задължително условие за успешно присъствие на този пазар. От друга страна е внушителният обем на финансовите пазари в структурата на глобалния финансов пазар и определящото им значение за функционирането на световната икономика. Студентите икономисти биха могли да изградят по време на обучението си цялостна и коректна представа за съвременните пазарни процеси само при наличието на солидни познания в областта на международните финанси. Придобитите знания и умения в тази сфера имат пряко отношение и към бъдещата професионална реализация на студентите, доколкото увеличават и разширяват палитрата от възможности след процеса на обучение.

Извършената работа по проекта и направеният сравнителен анализ с други европейски и американски университети позволяват да се направят някои важни

констатации и изводи. *На първо място, изучаваните в УНСС дисциплини от областта на международните финанси имат своите аналози в европейски и американски университети и обучението по тях съответства на добрите практики. Същевременно обаче, дисциплини от тази проблематика в УНСС се преподават в твърде ограничен брой специалности. В тази връзка **екипът, осъществил изследването, смята за целесъобразно включването на подходящи дисциплини от проблематиката на международните финанси в учебните планове на много по-широк кръг икономически специалности.***

На второ място се налага изводът, че за европейските и американски висши училища е характерно непрекъснатото обновяване и адаптиране на предлаганите курсове в зависимост от промените в реалната икономическа среда, а и в зависимост от интересите на студентите. Курсовете са с по-ограничен обхват и по-тясно формулирани, което предполага навлизане в дълбочина в по-тясна научна сфера. Налице е и по-голяма възможност за осъществяване на реален избор от страна на студентите на дисциплини, които да изучават.

Направените изводи и препоръки в рамките на изследването по проекта могат да бъдат изключително полезни за усъвършенстване на структурата на учебните

програми по дисциплините от областта на международните финанси. **Качеството на образователния процес би могло да се подобри чрез съобразяване с представените добри практики относно съдържанието на учебните планове за икономически специалности, и по-конкретно – мястото на дисциплини с актуална проблематика от сферата на международните финанси.**

Цитирани източници:

Nova School of Business and Economics, Master Programs Handbook 2015/2016, Lisbon, Portugal.

Nova School of Business and Economics, Bachelors Handbook 2015/2016, Lisbon, Portugal.

www.euba.sk

www.novasbe.unl.pt

www.london.edu

www.wharton.upenn.edu

www.berkeley.edu

www.pomona.edu

www.rankings.ft.com/businessschoolrankings/rankings

www.grad-schools.usnews.rankingsandreviews.com/best-graduate-schools/top-business-schools